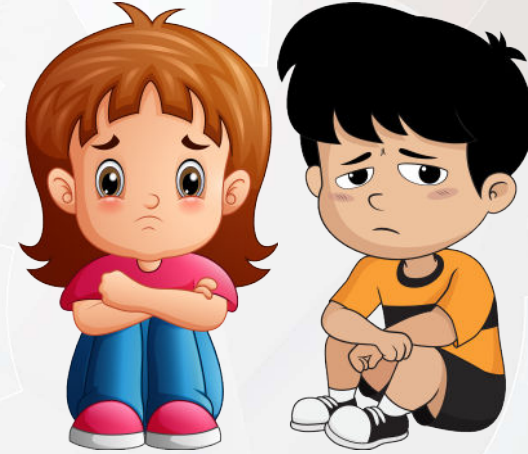

ÇOCUK VE ERGENLERDE KAYIP VE YAS

Öğretmenler için Bilgilendirme Sunusu

Prof. Dr. Özgür ERDUR-BAKER
Dr. Öğr. Üyesi F. Zehra ÜNLÜ KAYNAKÇI

Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

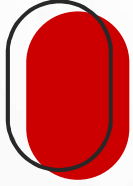

german
cooperation
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

KfW

İÇERİK

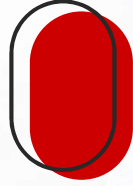

GİRİŞ

Kayıp ve Yas
Sürecinde Öğretmenin
Rolü

Kayıp Nedir?

Yas Nedir?

BÖLÜM I

Yas Tepkileri
Yas Sürecini Etkileyen
Faktörler

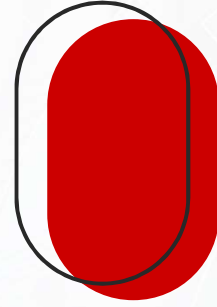
BÖLÜM II

Çocuk/Ergenler ve Yas
Çocuklarla Ölümü
Konuşmak

BÖLÜM III

Sınıfta Yas Sürecindeki
Çocuk/Ergen
Profesyonel Desteğe
İhtiyaç Duyan
Çocukları Belirleme
Sosyal Medya Aracılığı
ile Yaşanan Yas

GİRİŞ

Kayıp ve Yas Sürecinde Öğretmenin Rolü

Kayıp Nedir?

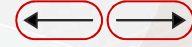
Yas Nedir?

Kayıp ve Yas Sürecinde Öğretmenin Rolü

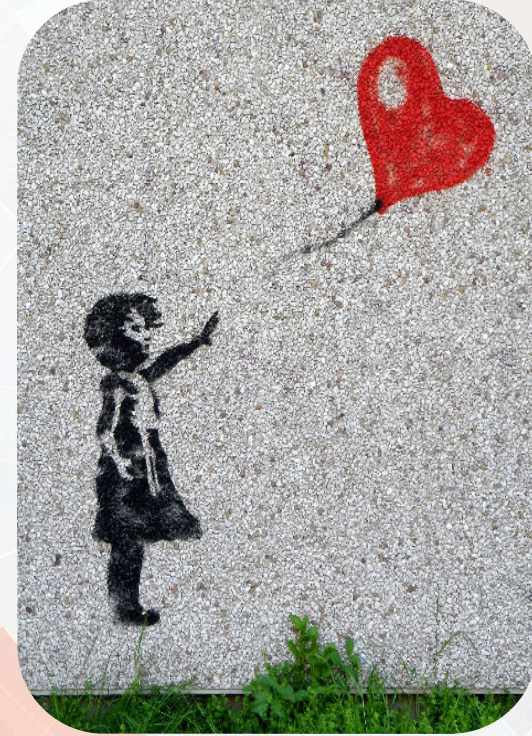
*“Öğretmenlerin çocuklarda/ergenlerde yas süreci hakkında bilgi edinmeleri, çocukların yaşadıkları **yas deneyimlerine uyum** sağlamalarını kolaylaştırmaktadır.”*

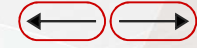

Kayıp nedir?

- Sevilen ve alışılan bir durumdan uzaklaşmak zorunda kalmak ya da bu durumu sürdürmemek gibi yaşanan değişiklik sonrası ortaya çıkan **mahrumiyetler**.
- Sahip olunan ve değer verilen bir şeyden ya da bağlı olunan kişiden **yoksun olmak**. (Doka ve Martin, 2010)

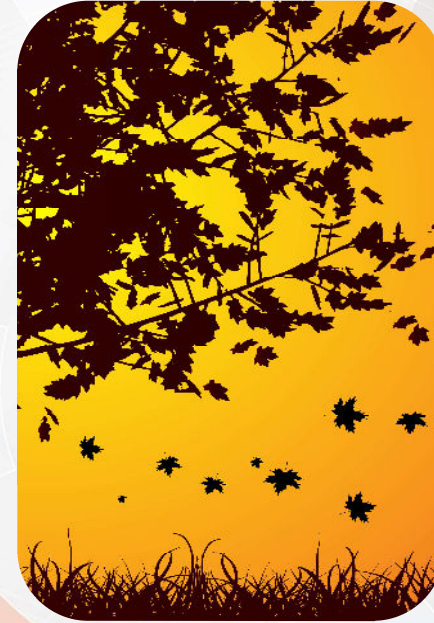
Yas nedir?

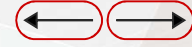
- Hayattaki önemli kayıplar sonucunda deneyimlenen bir **uyum süreci**dir.
- Kayıp karşısında gösterilen **doğal ve normal bir tepki**dir.
- Her birey için **farklı ve zorlayıcı bir deneyim**dir.

Yas Tepkilerine Sebep Olabilecek Kayıplar

- Ölüm
- Boşanma
- Emeklilik
- Taşınma
- Evcil hayvanın kaybı
- Ekonomik durumda meydana gelen değişimler
- Sağlık sorunları
- Okula başlama/mezun olma

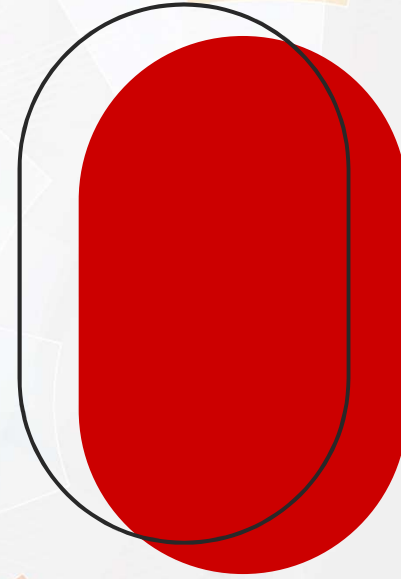

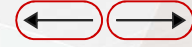
BÖLÜM I

Yas Tepkileri

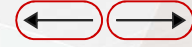
Yas Sürecini Etkileyen Faktörler

Yas Sürecinde Gözlemlenebilen Tipik Yas Tepkileri

Duygusal Tepkiler	Fiziksel/Somatik Tepkiler	Bilişsel Tepkiler	Davranışsal Tepkiler
Donukluk Üzüntü Öfke Kendini ve başkalarını suçlama Kaygı Korku Özlem Çaresizlik Yalnızlık Umutsuzluk	Baş ağrıları Uykusuzluk Bitkinlik Nefes alamama/boğulacakmış gibi olma İştahta artma/azalma Mide problemleri	Ölen kişi hakkında sürekli düşünceler İnanmama/inkâr İşitsel/görsel halüsinasyonlar Kafa karışıklığı Konsantre olamama Düşlere dalıp gitme Öz güvenin kaybı	Ağlama Sosyal geri çekilme Yerinde duramama Kaybedileni hatırlatan şeylerden kaçınma

Yas Sürecini Etkileyen Faktörler/ YAKINLIK

- Ölen kişi ile kurulan ilişkinin niteliği
 - Bağlanma düzeyi
 - İlişkinin önemi
 - İlişkiye yapılan yatırım

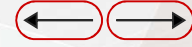
Yas Sürecini Etkileyen Faktörler/ YAŞ

- Ölen kişinin yaşı
 - İleri yaş veya genç yaştaki bireyin ölümü
- Kaybı yaşayan kişinin yaşı
 - Okul öncesi dönemdeki çocuk
 - İlkokul dönemindeki çocuk
 - Ortaokul/Lise dönemindeki çocuk

Yas Sürecini Etkileyen Faktörler/ ÖLÜM ŞEKLİ

- Beklendik ölüm
 - Hastalık
- Ani ölüm
 - Kaza
 - Cinayet
 - Afet
 - İntihar

Yas Sürecini Etkileyen Faktörler/ GEÇMİŞ YAŞANTILAR

- Kayıp yaşayan kişinin ruh sağlığı geçmişi
- Geçmiş kayıp yaşantıları
 - Tamamlanmamış yas süreçleri

Yas Sürecini Etkileyen Faktörler/ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

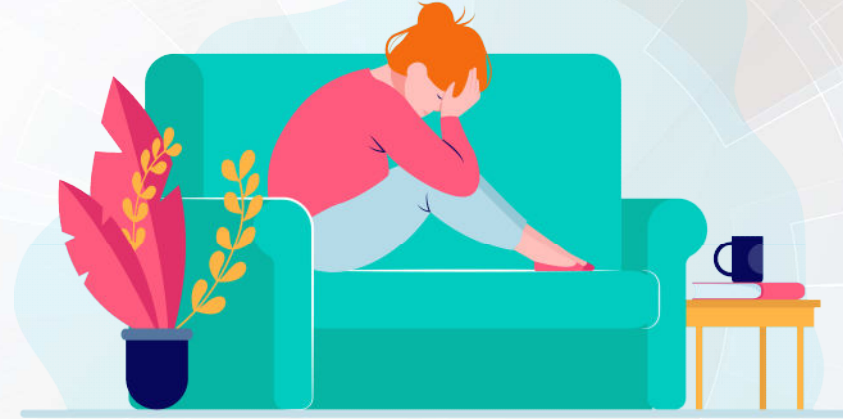
- Kayıp yaşayan kişinin;
 - Yaşı (çocuk, ergen, yetişkin)
 - Cinsiyeti
 - Baş etme becerileri
 - Bağlanma stilleri
 - Öz yeterlilik inancı

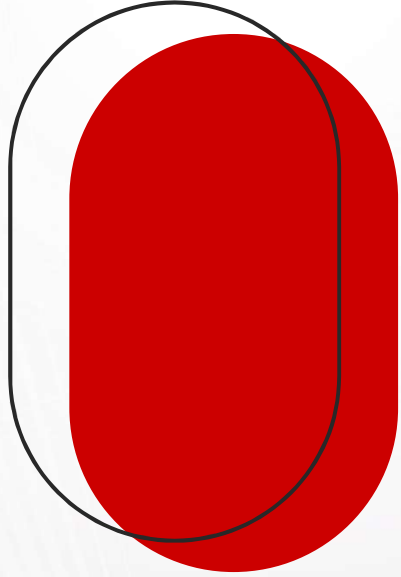

Yas Sürecini Etkileyen Faktörler/ YAS SÜRECİNDE OLUŞAN SIKINTILAR

- Kaybın ardından oluşan;
 - Krizler
 - Önemli yaşam olayları
 - Çoklu kayıplar
 - İkincil kayıplar (Ekonomik sorunlar gibi)

BÖLÜM II

Çocuk/Ergenler ve Yas
Çocuklarla Ölümü Konuşmak

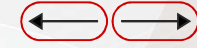
Gelişimsel Olarak Ölüm Kavramı

Ölümü anlamlandırabilmek için çocukların önce üç temel kavramı anlayabilmesi gerekir:

- EVRENSELLİK**
Tüm canlıların öleceği
- GERİ DÖNÜLMEZLİK**
Ölümden sonra tekrar yaşama dönmenin mümkün olmadığı
- İŞLEVSİZLİK**
Ölümün yaşam fonksiyonlarının sonu anlamına geldiği

Gelişimsel Evrelere Göre Çocuklarda Ölüm Algısı

Duyusal Motor Dönemi (0-2 yaş)	İşlem Öncesi Dönem (2-6 yaş)	Somut İşlemler Dönemi (6-11 yaş)	Soyut İşlemler Dönemi (11-18 yaş)
Ölüm algılanamaz.	Ölüm algısı gelişmeye başlar.	Zaman algısı gelişir.	Ölümü yetişkinler gibi algılayabilirler.
Kişinin yokluğu fark edilir ancak geri dönüşü olmadığı anlaşılmaz.	Süreklilik algısı yoktur.	Ölümün sürekliliği ve geri dönülmezliği netleşir.	Kendi ölümleri ya da diğer aile üyelerinin ölümüne ilişkin kaygı yaşayabilirler.
Ölen kimsenin fiziksel ihtiyaçları konusunda endişelenebilir.	Ölümün üzüntü veren bir durum olduğunu anlar.	Ölümün somut yönleri anlaşılır.	Ölümün geri dönülemez ve kaçınılmaz bir durum olduğunu farkındadırlar.
Büyüsel ve doğaüstü inanışlar görülebilir.	Büyüsel ve doğaüstü inanışlar görülebilir.	Ruh – hayalet gibi korkular yaygınlaşır.	

Yaş Dönemlerine Göre Yas Tepkileri

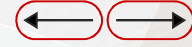

- Çocuklar bir yakınlarının ölümü karşısında tepkisiz kalmazlar.
- Çevrelerinden etkilenirler.
 - Küçük çocuklar yetişkin tepkilerini taklit ederler.
 - Büyük çocuklar kendilerine özgü tepkiler verebilir.

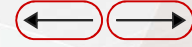

Çocuklar, gelişimsel dönem özellikleri ve yaşam zorlukları ile baş etme becerilerinin yetişkinler kadar gelişmemiş olması sebebiyle yas sürecini yetişkinlerden farklı deneyimlerler.

Yaş Dönemlerine Göre Yas Tepkileri

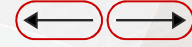

Okul öncesi dönem (2-6 yaş)	Okul dönemi/ Ön ergenlik (6-11 yaş)	Ergenlik (12-18 yaş)
Fobik tepkiler gösterme İçe kapanma Güven/sevgi/destek ihtiyaçlarında sarsılma Yeme düzeninde değişiklik Uyku düzeninde bozulma Ebeveyne aşırı bağlanma Kayıp ile ilgili belirli bilgileri hatırlamakta güçlük	Okul başarısında düşüş Fobik tepkiler gösterme İçe kapanma Sevdiği şeylerden artık zevk alamama Güven/sevgi/destek ihtiyaçlarında sarsılma Yeme düzeninde değişiklik Uyku düzeninde bozulma Ebeveyne aşırı bağlanma Kayıp ile ilgili belirli bilgileri hatırlamakta güçlük Sebebi belirsiz somatik şikayetler (baş ve karın ağrısı gibi)	Öfke, inkâr, suçluluk gibi duygular yaşama Üzüntü Kendine zarar verme düşünceleri Madde kullanımı/suçta yönelme Okul başarısında düşüş İçe kapanma Sevdiği şeylerden artık zevk alamama Güven/sevgi/destek ihtiyaçlarında sarsılma Yeme düzeninde değişiklik Uyku düzeninde bozulma Sebebi belirsiz somatik şikâyetler (baş ve karın ağrısı gibi)

Çocuklarla Ölümü Konuşmak Okul Öncesi Dönem

- Dolaylı ifadeler kullanmaktan kaçının.
- Soyut bilgiler yerine somut açıklamalar kullanın.
- Bilgi verirken dürüst olun.
- Sorularını sabırla ve sakinçe yanıtlamaya çalışın.
- Duygu ve düşüncelerini ifade etmeleri için oyunlar ve çizim etkinlikleri gibi aktivitelerden faydalanın.

Çocuklarla Ölümü Konuşmak İlkokul Dönemi

- Sorularını sabırla ve sakinçe yanıtlamaya çalışın.
- Ölüm ile ilgili suçluluk duygularının farkında olun.
- Kendilerini ifade etmeleri için zorlamayın.
- Duygu ve düşüncelerini ifade etmeleri için sanat, müzik, dans gibi aktivitelerden faydalanın.

Çocuklarla Ölümü Konuşmak Ortaokul ve Lise Dönemi

- Akranları veya başkaları ile duygularını paylaşmak konusunda zorlamayın.
- Duygularını tanımlamalarına ve ifade etmelerine yardımcı olun.
- Yardım alabilecekleri kişileri seçmelerine fırsat tanıyın.
- Sorularını dürüstçe yanıtlayın veya yanıt verebilecek yetişkinlere yönlendirin.
- Kayıp sonrası akranlarının yanında başkaları tarafından özel ilgi görmekten rahatsız olabileceklerini unutmayın.

Yas sürecindeki çocuk/ergenlere NE SÖYLENMEMELİ?

- Zaman her şeyin ilacıdır/ zamanla geçer.
- Güçlü ol.
- Şimdiye kadar iyi hissetmen/toparlanman gerekirdi.
- Zaten hastaydı/yaşlıydı.
- Üzülme, en azından artık acı çekmiyor.
- İşin iyi tarafından bak. En azından o şimdi daha iyi bir yerde.
- Bir kedi/köpek/kuş/balık/bitki için üzölmeye değmez.
- Senin yaşında iken ben de birini/evcil hayvanımı kaybetmişim.
- Başka şeylerle ilgilen, düşünmemeye çalış.

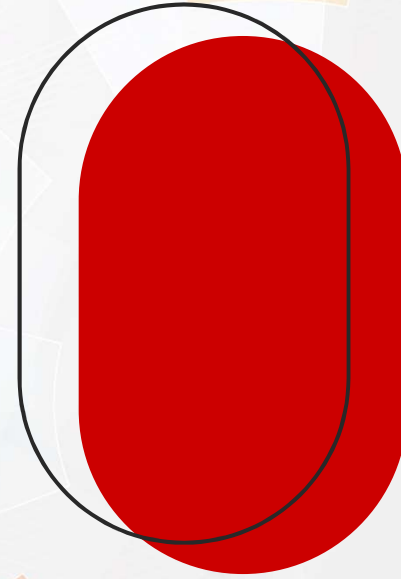

BÖLÜM III

Sınıfta Yas Sürecindeki Çocuk/Ergen

Profesyonel Desteğe İhtiyaç Duyan
Çocukları Belirleme

Sosyal Medya Aracılığı ile Yaşanan Yas

Sınıfta Yas Sürecindeki Çocuk/Ergen

Yas tepkilerini gözlemleyin ve anlayışlı olun.

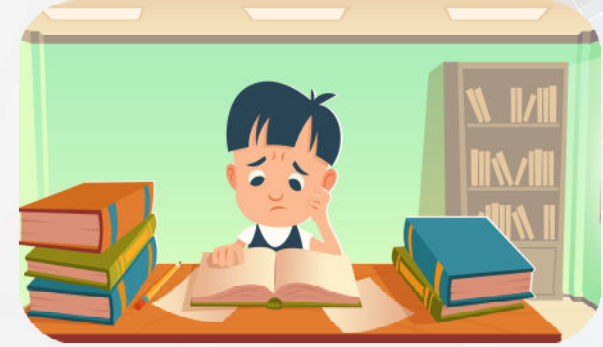
Kayıpları ile baş etmeleri için alan tanıyın.

İyi bir dinleyici olun.

İhtiyaç duyduklarında yanlarında olduğunuzu ve onları dinleyebileceğinizi bilmelerini sağlayın.

Tetikleyicilerin farkında olun.

Sevdikleri kişi ile ilgili anılarını ve kişinin ölümünü hatırlatıcı olabilecek uyaranlara verdikleri tepkilerin farkında olun.

Sınıfta Yas Sürecindeki Çocuk/Ergen

Rutinleri sürdürün.

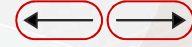
Gün içerisinde ne yapılacağı ve hangi aktivitelerin olduğu konusunda öğrencileri bilgilendirin.

Profesyonel yardıma ihtiyaç duyan öğrencileri belirleyin.

Öğrencilerin yas tepkilerini gözlemleyin ve ihtiyaç duyan öğrencileri okulun rehberlik ve psikolojik danışma servisine yönlendirin.

Gizliliğe saygı duyun.

Öğrencilerin yas deneyimleri ile ilgili sizinle paylaştıkları duygu ve düşüncelerini başkaları ile paylaşmayın.

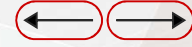
Çocuğun/ergenin profesyonel desteğe ihtiyaç duyduğu nasıl anlaşılır?

- Ölümü kabullenememe
- Kaybedilen kişiyi hatırlatıcılarından uzaklaşma
- Sosyal ortamlara katılmaktan kaçınma
- Sosyal ilişkilerde bozulma
- Akademik başarıda ciddi bir düşüş
- Okula gitmek istememe
- Odaklanmada güçlük
- Sevilen kişinin ölümünden dolayı kendini suçlama
- Süreğen öfke nöbetleri
- Süreğen somatik şikâyetler (baş ve karın ağrısı gibi)
- Uyku ve yeme düzeninde ciddi sorunlar
- Kendine zarar verme düşünceleri
- Sağlıksız baş etme yöntemleri (alkol, sigara ve madde kullanımı vb.)
- Riskli davranışlarında artış

Tepkilerin yoğunluğu azalmadan ve beklenenden uzun süre devam ediyorsa öğretmenler, öğrencileri profesyonel destek almaları için yönlendirmelidir.

Sınıf İçerisinde Desteğe İhtiyaç Duyan Öğrencileri Belirleme

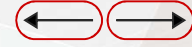

Okul Öncesi ve İlkokul Dönemi

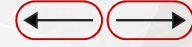
- Gerileme davranışları
- Odaklanma güçlüğü
- Aktivitelere karşı ilgisizlik
- İçer kapanma
- Uyku sorunu
- Somatik problemler
- Saldırganlık veya ciddi davranış sorunları
- Ayrılma kaygısı
- Huzursuzluk
- Akademik sorunlarda artış

Ortaokul ve Lise Dönemi

- Depresyon
- Sosyal geri çekilme ve içer kapanma
- İntihar düşünceleri
- Kendine zarar verme davranışları
- Aşırı suçluluk
- Akademik sorunlarda artış
- Odaklanma güçlüğü
- Yeme ve uyku sorunları
- Akran ilişkilerinde bozulma

Kayıp yaşayan öğrencilerde gözlemlenen bu belirtiler, öğrencilerin kayıp ile baş etmekte güçlük yaşadığını gösterir. Bu tür durumlarda öğrenciler destek almaları için okulun rehberlik ve psikolojik danışma servisine yönlendirilmelidir.

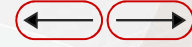
Sosyal Medya Aracılığı ile Yaşanan Yas

Sosyal medyanın yas sürecinde kişiler üzerinde;

- duyguları ifade etme
- ölen kişiyi anma
- onunla bağ kurmaya yardımcı olma gibi olumlu etkileri bulunmaktadır.

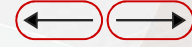
Sosyal Medya Aracılığı ile Yaşanan Yas

Sosyal medyanın yas sürecinde bazı riskleri de bulunmaktadır.

- Ergenlerin ölüm haberini destek olabilecek yetişkinin yokluğunda sosyal medya aracılığı ile alması
- Yas tepkileri ile ilgili yanlış bilgilere ulaşılması
- Tepkilerin bulaşıcı bir şekilde yayılması

Sosyal Medya Aracılığı ile Yaşanan Yas

Sosyal medyanın yas sürecinde bazı riskleri de bulunmaktadır.

- Ergenlerin sosyal medya hesapları ile yaslarını yaşamalarının oldukça normal olduğunun farkında olun.
- Sosyal medyanın yas sürecinde olumlu ve olumsuz etkilerinin olabileceğini bilin.

KAYNAKÇA

- Apaydın, S. (2017). *Kayıp ve yas*. Ö. Erdur-Baker & İ. Aksöz-Efe (Ed.), Yas danışmanlığı içinde (ss. 1-50). Anı Yayıncılık.
- Freeman, S. (2005). *Grief and loss: Understanding the journey*. California: Thomson.
- Hay, L. L., & Kessler, D. (2015). *You Can Heal Your Heart: Finding Peace After a Breakup, Divorce, Or Death*. Hay House.
- Kasket, E. (2012). Continuing bonds in the age of social networking: Facebook as a modern-day medium. *Bereavement Care*, 31(2), 62-69.
<https://doi.org/10.1080/02682621.2012.710493>
- Moyer, L. M., & Enck, S. (2020). Is my grief too public for you? The digitalization of grief on Facebook™. *Death studies*, 44(2), 89-97.
<https://doi.org/10.1080/07481187.2018.1522388>
- Malone, P. A. (2016). *Counseling adolescents through loss, grief, and trauma*. New York, NY: Routledge.
- Worden, J. W. (2018). *Grief counseling and grief therapy: A handbook for the mental health practitioner* (5th ed.). Springer Publishing Company. doi:10.1891/9780826134752

DİNLEDİĞİNİZ İÇİN
TEŞEKKÜR EDERİZ.